

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2021

Yasin UYSAL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara
Üniversitesi / Türkiye
yasin.uysal@marun.edu.tr

Pınar LEBLEBİCİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı
Bayram Veli Üniversitesi / Türkiye
pınar.leblebici@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0189-6414>

<https://orcid.org/0000-0002-0176-8316>

Dâsitân-ı Şahme'nin Paris Nüshası Üzerinde Bir İnceleme

A Reviw of the Paris Edition of the Shahme Epic

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 21.05.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 29.06.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2021

Atıf/Citation

UYSAL, Y. ve LEBLEBİCİ, P. (2021) Dâsitân-ı Şahme'nin Paris Nüshası Üzerinde Bir İnceleme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (2), 838-857. <https://doi.org/10.34083/akaded.940788>

UYSAL, Y. ve LEBLEBİCİ, P. (2021). A Reviw of the Paris Edition of the Shahme Epic. *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (2), 838-857. <https://doi.org/10.34083/akaded.940788>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Kültür, inanç ve toplum normlarının aktarımı ve öğretiminde halk edebiyatı geleneğinin ve bu gelenek içerisinde ortaya çıkan ürünlerin işlevleri oldukça önemlidir. Türklerin İslam dinini kabulü ve Anadolu coğrafyasında yayılımı sırasında da halk edebiyatı ürünleri hem Türklere İslam dinini öğretmek hem de Anadolu'nun Türkleşmesine katkı sağlamak için sıklıkla kullanılmıştır. Bu bağlamda, Türkler arasında İslam dinini açıklama, öğretme ve benimsetme amacına yönelik pek çok türde ve konuda halk edebiyatı ürünleri ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu türlerden biri de “halk tipi mesnevî”lerdir. Halk tipi mesnevîler genel olarak İslam dinine ait öğretileri, karakterleri, kuralları, konuları ve olayları işleyen mesnevî biçiminde yazılan halk hikâyeleridir. Halk tipi mesnevî geleneği içerisinde ortaya çıkan pek çok ürün bulunmaktadır. Bahsedilen gelenek bağlamında ortaya çıkan ürünlerden biri de “Şahme Destanı”dır. Şahme Destanı, Türk halk edebiyatı alanında yeni yeni incelenmeye başlanan halk tipi mesnevîlerdendir. Bu çalışma içerisinde de Şahme Destanı'nın Paris nüshası incelenmiştir. Makalede ilk olarak söz konusu anlatının bulunduğu yazma eser ve yazma eserdeki bir diğer anlatı olan Ejderha Destanı hakkında bilgi verilmiştir. Ardından Şahme Destanı'nın Paris nüshası incelenip anlatının Latin harflerine aktarımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk tipi mesnevî, Dâsîâtân-1 Şahme, Paris nüshası.

Abstract

The functions of the folk literature tradition and the products emerging in this tradition are very important in the transfer and teaching of culture, beliefs and social norms. During the acceptance of the religion of İslâm by the Turks and its spread in the Anatolian geography, folk literature products were frequently used both to teach the religion of İslâm to Turks and to contribute to the Turkification of Anatolia. In this context, many types and subjects of folk literature have emerged for the purpose of explaining, teaching and adopting the religion of İslâm among Turks. One of these emerging types is the “folk type mesnevî”. Folk-type mesnevî are generally folk tales written in the form of mesnevî that deal with the teachings, characters, rules, subjects and events of the İslâmîc religion. There are many products emerging within the folk-type mesnevî tradition. One of the products that emerged in the context of the mentioned tradition is the “Shahme Epic”. The Shahme Epic is one of the folk-type mesnevîs that has just started to be studied in the field of Turkish folk literature. In this study, the Paris version of the Shahme Epic was examined. In the article, firstly, information is given about the manuscript in which the said narrative is located and the Dragon Epic, which is another narrative in the manuscript. Then, the Paris version of the Shahme Epic was examined and the narrative was transferred to the Latin letters.

Keywords: Folk type mesnevi, Shahme Epic, the Paris edition.

Giriş

Türklerin Müslümanlaşmasıyla birlikte Arap ve İslam kaynaklı pek çok inanç, olay, anlatı, motif ve düşünce Türk edebiyatı ürünleri içerisinde yer etmeye başlamıştır. Müslümanlığı yeni yeni kabul eden Türklerin halk edebiyatındaki sözlü ve yazılı kültür ürünleri dinî bir ihtivaya sahip olmakla beraber genel olarak Türk halkına İslâm dininin ibadetlerini, yasaklarını, düşünce sistemini ve geleneklerini öğretmeye yönelik kaleme alınmıştır. Eserlerin bir bölümü sanatlı bir biçimde ve süslü bir dil ile yazılarak toplumun seçkin kesimine hitap edecek şekilde ortaya konulurken bir bölümü de gündelik hayatta okuma yazma bilmeyen insanların dinledikleri, sade bir dil ile yazılmış olan dinî içerikli anlatılardır. Söz konusu bu anlatılar çeşitli hikâye ve destan anlatıcıları ve de meddahlar tarafından meclislerde, ordugâhlarda, mescitlerde, düğünlerde, cenazelerde ve halkın toplu olarak bulunduğu pek çok ortamda sesli bir şekilde okunmuşlardır. Anadolu sahasında gelişen ve yayılan bu tarz eserler, Müslümanlığı yeni yeni kabul eden Türklerin diline, edebiyatına, kültürüne ve o dönemki yaşam biçimlerine yönelik sayısız unsur ve ipucu içermektedir.

İslâmî Türk Edebiyatı'nın Anadolu'daki inkişafında, özellikle geçiş dönemi diyebileceğimiz 13-14 ve hatta 15. yüzyıl itibarıyla, ortaya konan eserlerin en karakteristik vasıflarını dinî içerikli olmaları teşkil eder (Aslan, 2006, s. 189). İslâmiyet sonrası Türk edebiyatının mensur ilk dinî tasavvufî örnekleri arasında Kur'an tefsirleri, hadis kitapları, evliya menkıbeleri, yarı efsanevî İslâm tarihleri, fütüvvet-nâmeler, menâkıp-nâmeler, halk kitapları, fetih-nâmeler, tarihî olayları konu edinen destânî özelliklere sahip gazavat-nâmeler gibi eserler yer alır (Çobanoğlu, 2013, s. 126-127). Özellikle, I. Murad'dan II. Murad'a kadar geçen sürede, daha önceden Farsça ve Arapça olarak kaleme alınmış olan bütün eski eserler birer birer, Anadolu'da hâkim bulunan Beyler adına Türkçeye çevrilmeye başlanmıştır (Mercan, 2003, s. 110). Ortaya çıkan bu tarz ürünler ve bu ürünlerin içerikleri Türk halkının İslam dinini öğrenmesi ve benimsemesi açısından önemli özellikler barındırmaktadır. Bundan dolayı halk arasında dinî içerikli pek çok türde anlatı ortaya çıkmıştır. Bu anlatıların bazıları da hikâye ve destan anlatıcıları ve de meddahlar tarafından mesnevî biçiminde hikâye edilerek yazılmıştır.

İslâm dini merkezli öğretileri ve kahramanları konu edinen mesnevî tarzında ve aruz vezni ile yazılan halk anlatıları Türk edebiyatı disiplini içinde manzum dinî destanlar, dinî-tasavvufî halk hikâyeleri veya dinî-dasitanî hikâyeler olarak ele alınmaktadır. Ancak mesnevî tarzında ve aruz vezniyle yazılmalarından dolayı bu anlatılara Âmil Çelebioğlu'nun adlandırmasıyla (Çelebioğlu, 1999) "halk tipi mesnevî" denmesi daha doğrudur.

Divan şiirinin halka inmiş bir kolu sayabileceğimiz, aruz vezniyle mesnevî şeklinde yazılmış epik ve didaktik dinî eserler, bu devir Türk edebiyatının en karakteristik ve en bol mahsullerindedir. İslâmî bilgisi geniş olmayan fakat bu dine karşı saf ve samimî bir iman taşıyan Türk halk kitleleri, Allah'ın kudretine, peygamberin hayatına, ilk Müslümanların savaşlarına ve aşk maceralarına, ahiret âlemlerine ait hikâyeleri büyük bir merakla takip etmiş; devrin Müslüman misyonerleri durumunda olan fakihler, şeyyadlar, meddahlar bu meraktan faydalanarak halk için birçok eserler meydana getirmişlerdir (Kocatürk, 1964, s. 143). Halk tipi mesnevîler beyitler hâlinde ve aruz vezninin kısa kalıpları ile (genelde fâilâtün fâilâtün fâilün) yazılan dinî içerikli halk anlatıdır. Bu tarz eserler destan, dastan ve dasitan başlığı ile kaleme alınabilmektedir. Mesnevî biçiminde halk hikâyesi ve destan türünün özelliklerini taşıyan bu melez formlar, Anadolu'da gelişen halk edebiyatı ürünlerindedir. Anadolu sahasında gelişip farklı coğrafyalara yayılan halk tipi mesnevîler, Türk edebiyatı ve kültür tarihi açısından önemli özellikler taşımaktadır. Bu eserler hem eski Türk dilinin, edebiyatının ve inançlarının özelliklerini taşır hem de İslâm dininin düşünce sistemini, öğretilerini ve kurallarını yansıtmaktadır.

Halk tipi mesnevîler genel olarak dinî özelliklere sahip olan kişileri, kahramanları ve olayları konu edinmektedir. Genellikle Hz. Muhammed ve dört halife (özellikle Hz. Ali) hakkında pek çok halk tipi mesnevî metni icra edilip daha sonra kaleme alınmıştır. Bu halk tipi mesnevîlerden bir anlatı da Hz. Ömer'in oğlu olarak bilinen Şahme¹ hakkında kurgulanmıştır. Hz. Ömer'in oğlu hakkında yazılan bu halk tipi mesnevîleri genel bir biçimde Şahme Destanı olarak adlandırabiliriz. Şahme Destanı üzerinde uzun yıllar boyunca araştırma ve incelemeler yapılmamıştır. Son on yıl içinde bu halk tipi mesnevî ve nüshaları hakkında birkaç makale yazılmıştır.² Bu çalışma içerisinde ise Şahme Destanı'nın Paris nüshası tanıtılacaktır. Söz konusu halk tipi mesnevî metni, iki farklı metin barındıran bir yazma eser içinde bulunmaktadır. İncelemede ilk olarak yazma eser hakkında ve içerisindeki diğer anlatı üzerinde genel bilgi verilip ardından da esas konu olan Şahme Destanı üzerinde durularak çeşitli bilgilerle beraber bazı açıklamalara da yer verilecektir. İncelemelerin ve açıklamaların ardından anlatının Arap harfli metninin Latin harflerine aktarımı yapılacaktır.

¹ Farklı anlatılarda ve nüshalarda "Şehman" veya "Şuhma" olarak da geçmektedir.

² Söz konusu makalelerin künyelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Korkmaz, Ş. (2020). Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bir hikâye: Aksaraylı İsâ: Hikâyet-i Şuhmâ [06 Mil Yz A 6823/2]. *Journal of Old Turkic Studies*, (4), 98-151.

Tan, B. (2014). Hazret-i Ömer'in adaleti: Dâsîtân-ı Şehmân. *Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (6), 989-1004

Uyaniker, N. (2019). Hikâyet başlıklı yazma eserde geçen dört halife menkıbelerinin incelenmesi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 25-41.

1. Yazma Eser Hakkında

Halk tipi mesnevî tarzında yazılan pek çok anlatı ve el yazması eser bulunmaktadır. Bu eserler, hem Türkiye'deki hem de yurt dışındaki pek çok kütüphanenin katalogunda yer alır. Ancak bahsedilen eserler tamamıyla okunmuş ve üzerinde çalışılmış değildir. Bu yazma eserlerin Türkiye Türkçesine aktarımı ve Türk halk edebiyatı disiplini içerisinde incelenmesi Türk kültür tarihi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan Şahme Destanı anlatısının bulunduğu yazma eser, Fransa Millî Kütüphanesi'nde "Destan-ı Ejderha" adı ile yer almaktadır. Söz konusu yazma eserin içerisinde ard arda yazılmış iki farklı halk tipi mesnevî metni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, eserde "Hazâ Dâsitân-ı Ejderhâ" şeklinde adlandırılmıştır. İkinci halk tipi mesnevî ise Şahme Destanı'dır. Ancak metin içerisinde bu anlatının bir başlığı/adı bulunmamaktadır. Bundan dolayı ikinci anlatıyı halk tipi mesnevî geleneğine ve bir başka nüshasına uygun olacak şekilde "Hazâ Dâsitân-ı Şahme" biçiminde adlandırabiliriz.

Arap harfleri ile Türkçe olarak kaleme alınan bu yazma eser Fransa Millî Kütüphanesi El Yazmaları Bölümünde Turc 396 arşiv numarası ile kayıtlıdır.³ Kütüphane kayıtlarına göre yazma eserin 1601 ve 1615 yılları arasında yazıldığı düşünülmektedir. Eser 47 varaktan meydana gelmekte olup bu varaklar 15,5x10,5 cm ebatlarındadır. Varakların her yüzünde genel olarak beş mısra bulunmaktadır.⁴ Her dizenin başı ve sonu kırmızı mürekkep ile işaretlenmiş bir şekildedir. Ayrıca bu yazma eser sondan (Hazâ Dâsitân-ı Şahme metni) eksiktir. Harekeli nesih (neshî) yazım biçimi ile kaleme alınan eserin ön ve arka kapağı yarım (kahverengi) parşömen ciltleme ile kaplanmıştır. Destan-ı Ejderha, Fransa Millî Kütüphanesi'nde halka açık olan yazma eserlerdendir ve kütüphane tarafından 2015 tarihinde açık erişim olarak internet ortamına aktarılmıştır.

Kütüphane kayıtlarında 17. yüzyıla ait olduğu ifade edilen yazma eserin içerisindeki her iki metin de Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini göstermektedir. Eserin dili her iki metinde de oldukça anlaşılır bir hâldedir ve Arapça ve Farsça kelimeler yok denilebilecek kadar azdır. Eser içerisindeki metinlerde geçen olaylar üçüncü bir kişinin ağzından anlatılır. Eserdeki anlatılar halk tipi mesnevî geleneği içerisinde oluşturulup aruz vezninin fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı ile kaleme alınmıştır. Ancak metinlerde veznin yer yer bozulduğu görülmektedir.

Türk toplumu içerisinde Hz. Muhammed, diğer peygamberler ve dört halife hakkında pek çok anlatı icra edilmiştir ve bu anlatılar çeşitli zamanlarda halk tipi

³ Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits. Turc 396.

⁴ Hazâ Dâsitân-ı Ejderhâ metninin ilk sayfası (1b) başlıkla birlikte beş mısradan oluşmaktadır.

mesnevî tarzında kaleme alınmıştır. İncelediğimiz yazma eserdeki her iki anlatı da bu düşünce ve gelenek bağlamında oluşturulmuştur.

Yazma eserdeki ilk anlatı Hazâ Dâsîtân-1 Ejderhâ başlığını taşımaktadır. İlk anlatının başlığından dolayı yazma eser, Fransa Millî Kütüphanesi tarafından “Destan-1 Ejderha” olarak kayıtlara geçirilmiştir. Eserin bu ad ile kaydedilmesi iki anlatının da tam olarak okunup incelenmediğini gösterir. Hazâ Dâsîtân-1 Ejderhâ, yazma eser içerisinde **1b**'den başlayıp **26a**'da sona ermektedir. Anlatı 124+1 beyitten meydana gelmiştir. Halk tipi mesnevî tarzında yazılan bu hikâyeye, yazma eserin tamamında olduğu gibi harekeli nesih biçiminde ve bazı vezin hataları haricinde genel olarak fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla kaleme alınmıştır.

Hazâ Dâsîtân-1 Ejderhâ, cenknâme özelliği taşıyan bilindik bir Hz. Ali anlatmasıdır. Bu hikâyede Müslümanlara eziyet eden ve onları yiyen, İslâm düşmanı bir ejderha⁵ ile hem Araplar hem de Türkler arasında temiz/arı inancı ve kahramanlıkları ile nam salmış olan Hz. Ali arasındaki mücadele konu edilmektedir. Anlatı “**Aydayın bir mu‘cizât anlar-iseñ / Cân kulagın açuban dinler-iseñ**” beyti ile başlamaktadır. 2. beyitten 111. beyte kadar eserin olayı hikâyeye edilmiştir. Bu kısımlar arasında yazılan çeşitli didaktik beyitler ile İslâmî öğretiler, okuyanlara ve dinleyenlere aktarılma istenmiştir. 112. beyitten metnin sonuna kadar dünya ve ahiret hakkında İslâmî bazı tavsiyeler bulunmaktadır. Metin, 124. beyitten sonra “**Temmet bi-avnillâhi teâlâ**” şeklindeki bitiş formeli ile sona ermektedir. Gazavât-1 Ali türünden olan yazma eserdeki bu halk tipi mesnevî metni Allah'ın mucizelerini, Hz. Muhammed'in şefaatinin ve büyük oranda Hz. Ali'nin kahramanlığını dile getiren bir anlatıdır. Bu üç özellik ile Türk halkına Allah'ın gücü, İslam dininin kutsallığı ve bu din için savaşmanın önemi (Hz. Ali üzerinden) aktarılmaya çalışılmıştır.

Dinî hikâyeler içinde değerlendirilebilecek bir mahiyette olan bu manzumelerden Hz. Ali'yi anlatan “Dastân”lar hususi bir yere sahiptir. Kanaatimizce, Hz. Ali'nin gösterdiği kahramanlıklar Türk milletinin karakteriyle uygunluk arz ettiği için halk arasında daha fazla benimsenmiştir. Bu sebepten dolayı eli kalem tutan birçok kişi O'nun hakkında bir manzume kaleme almıştır (Güzel & Tatçı, 1990, s. 68). Anlatıda Hz. Ali'nin üstün vasıfları ve kahramanlıkları işlenmektedir. Eser, halka dinî heyecan vermek ve bazı İslâmî bilgileri öğretmek amacıyla yazılmış didaktik metinlerdendir. Hz. Ali bu anlatıda “ideal Müslüman” tipini simgeler. Müslüman, Hz. Ali gibi gerçek bir inanan, cesur ve yardım sever olmalı fikri, eserde işlenerek dinleyenlere bir öğüt verilmek istenmekle birlikte dinî duygular da aktarılmaya çalışılmıştır.

Ejderha Destanı'nın incelenen yazma eserdeki nüshasının Ali Kozan ve Rûmeysa Bilgili tarafından künyeleri bildirilip üzerinde çalışılmamıştır (Kozan & Bilgili, 2013).

⁵ Metnin bazı beyitlerinde ejderha yerine “ezdeha” ve “ezderha” kelimeleri kullanılmıştır.

⁶ Allah'ın yardımıyla tamam oldu/bitti.

Daha sonra Bedri Sarıca tarafından (Sarıca, 2020, s. 1001) 2020 yılında “Dâsitân-ı Ejderhâ'nın Paris Nüshası Üzerine” başlığı ile kitap bölümü olarak yayımlanmıştır. Sarıca, çalışmasında Dâsitân-ı Şahme'den bahsetmiştir ancak söz konusu bu anlatı hakkında bir inceleme yapmamıştır.

2. Hazâ Dâsitân-ı Şahme

Çalışmanın odak noktasını Şahme Destanı'nın Paris/Fransa Millî Kütüphanesi nüshası oluşturmaktadır. Destanın bu nüshası önceki bölümde ele aldığımız, içerisinde iki farklı hikâye olan yazma eser içerisinde bulunur. Dâsitân-ı Ejderhâ metninden sonra başlayan anlatının eser içerisinde bir adı veya başlığı bulunmamaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, bir adı veya başlığı olmamasından dolayı anlatıyı halk tipi mesnevî geleneğine ve bir başka nüshasına uygun olarak “Hazâ Dâsitân-ı Şahme” olarak adlandırmaktayız.

Dâsitân-ı Şahme'nin, incelediğimiz Paris nüshasıyla birlikte bilinen dört nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar şunlardır: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü nüshası, Ankara Millî Kütüphane nüshası, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi nüshası ve Paris/Fransa Millî Kütüphanesi nüshası.

Şahme Destanı hakkında bilinen ilk çalışma Bünyamin Tan'a aittir. Tan, çalışmasında (Tan, 2014) anlatının İstanbul Araştırmaları Enstitüsü nüshasını incelemiştir. Tan'ın çalıştığı bu nüsha 127 beyitten meydana gelmektedir. Eserde müellif veya müstensih hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Tan'ın çalıştığı nüsha besmele ile başlamaktayken bu çalışmada incelenen nüshada besmele kısmı bulunmamaktadır. Her iki nüsha da fâilâtün fâilün vezniyle kaleme alınmıştır.

Anlatı hakkında ikinci çalışma ise Şenol Korkmaz tarafından 2020 yılında yapılmıştır. Korkmaz, anlatının Ankara Millî Kütüphane nüshasını Latin harflerine aktarır dil açısından incelemiştir (Korkmaz, 2020). Ancak bu incelemede Bünyamin Tan'ın çalışması ve diğer nüshalar görülmemiştir. Korkmaz'ın incelediği nüsha 103 beyitten oluşmaktadır. Anlatının, Ankara Millî Kütüphane nüshası ile Paris nüshası büyük oranda benzerdir. Tam bir şekilde kaleme alınmış bu nüshada yer alan “Aksarâyılı 'İsâ tevzik iyle sen / Dün-ile yalvar Hakk'a çok inle sen” (Korkmaz, 2020, s. 106) şeklindeki beyitte anlatının Aksaraylı İsa'ya ait olduğu belirtilir. Paris nüshasında herhangi bir müellif veya müstensih ismi bulunmamaktadır.

Şahme Destanı'nın Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi nüshası henüz incelenmemiştir ve Latin harflerine aktarılmamıştır. Paris nüshası da ilk defa bu makalede incelenmiştir. Bunların yanı sıra söz konusu anlatıyı içeren ama nüsha olarak değerlendiremeyeceğimiz bir yazma eser daha bulunmaktadır. Hikâyet başlıklı bu yazma eser Nursel Uyaniker tarafından (Uyaniker, 2019) incelenip Latin harflerine aktarılmıştır. Uyaniker'in inceleyip çalıştığı yazma eser, dört halifenin

menkıbelerinden anlatmalar içermektedir. Mensur şekildeki Hikâyet başlıklı bu eserin 6b ve 10b sayfalarında Şahme Destanı konu edinilmiştir. Bu eserdeki olaylar ve anlatımlar, anlatının diğer nüshaları ile benzerdir. Ancak dil ve yapı itibariyle diğer nüshalardan çok farklıdır.

Paris kütüphanesinin veri tabanındaki görsellerden anlaşıldığına göre Dâsitân-ı Şahme, yazma eser içerisinde **26b**'den başlayıp **47b**'de son bulmaktadır. Anlatı 107+1 beyitten oluşmaktadır. Şahme Destanı'nın bu nüshası sondan eksiktir. Yazma eserin eksik olan bölümünde herhangi bir yırtılma, kopma ve silinme görünmemektedir. Ancak anlatının son bölümü/mısraları müellif veya müstensih tarafından yazılmamış gibi görünmektedir. Bunun yanı sıra metin içerisinde müellif veya müstensih hakkında bir bilgi yoktur.

Arap harfleriyle Türkçe olarak kaleme alınan anlatının her sayfasında beş mısra bulunmaktadır. Ayrıca anlatı, yazma eserin tamamında olduğu gibi, nesih (neshî) hat ile yazılmıştır. Dâsitân-ı Şahme'nin metin içerisindeki mısralarının başları ve sonları kırmızı nokta ile işaretlenmiştir. Ancak eserin son 13 sayfasında kırmızı nokta işaretinin kullanımı bırakılmıştır. Bunun yanı sıra incelenen metin, Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini barındırmaktadır.

Dâsitân-ı Şahme anlatısı mesnevî nazım biçimiyle ve aruz vezniyle halk tipi mesnevî geleneği bağlamında ortaya konmuş eserlerdendir. Bir halk tipi mesnevî olan eserin vezni, genel olarak, "fâilâtün fâilâtün fâilün"dür. Ancak metin içerisinde veznin zaman zaman bozulduğu görülmektedir.

Bu halk tipi mesnevî metni genel bağlamda İslâm şeriatının önemini, Hz. Ömer'in adalet anlayışını ve inanç kurallarına uymanın önemine vurgu yapmaktadır. Eserde Hz. Ömer'in, zina suçu işleyen oğlunu hadd uygulaması ile cezalandırması hikâye edilir.

İslam hukukunda bazı suçlar için Kuran'da belirtilmiş değişmez cezalara "hadd" denir. Hadd başlıca Allah'a karşı işlenen suçlara konulmuştur. Bundan ötürü de değiştirilemezler. Hadd kelimesinin çoğulu hududdur. Allah'ın haklarına karşı işlenen suçlar; hırsızlık, zina, şarap içmek veya sarhoş olmak, kazif (birine zina isnat etmek), yol kesme, irtidat yani İslam dinini terk etmek ve değişik görüşler olmakla beraber isyan'dan ibarettir (Akbulut, 2003, s. 173).

Anlatı, yazma eser içerisinde **"Bir hikâyet işidün yârenlerüm / Şer' içinde togrı yol varanlarum"** beyti ile başlamaktadır. İlk beyit ve 16. beyit arasında İslâm dini ve şeriat hakkında tavsiyeler ve de dört halife hakkında övgüler yer almaktadır. Eserde hikâye edilen olay, 17. beyitte başlamaktadır ve eksik olan 108. beyte kadar devam etmektedir. Anlatıda 17. beyitten 26. beyte kadar Şahme Destanı'nın ana karakteri olan Şahme hakkında çeşitli bilgi verilir. Bu beyitler arasında Hz. Ömer'in Şahme adındaki oğlundan bahsedilir. Şahme güzel yüzlü, hoş ve gür sesli ve de herkes tarafından sevilen

genç bir Müslümandır. Metinde Şahme'nin altı ay boyunca hasta olduğu ve bundan dolayı diğer Müslümanların Şahme'nin sesine hasret kaldıkları dile getirilir. 26. beyitte eserin konusu hikâye edilmeye başlanır.

Eserde hikâye edilen olaya göre bir gün Hz. Ömer'in oğlu Şahme, bir meclisten çıkıp evine giderken yolda bir Yahudi⁷ ile karşılaşır. Yahudi, Şahme'ye yüzünün sarı olduğunu ve evindeki şerbeti içerse yüzündeki sarılığın geçeceğini söyler. Yahudi, Şahme'yi evine götürür ve ona şerbet diye şarap içirir. Şaraptan dolayı sarhoş olan Şahme, evine giderken bir kadının yanına uğrar ve bu kadınla gayrimeşru bir şekilde birlikte olur. Şahme kendine geldiği zaman yaptığı işten dolayı hemen tövbe eder. Dokuz ay geçtikten sonra kadın bir oğlan çocuğu doğurur. Metin içerisinde ismi belirtilmeyen kadın, çocuğunu alarak Hz. Ömer'in yanına gider ve bu çocuğun Şahme'nin oğlu olduğunu söyler. Oğlunun bu kadınla zina ettiğini öğrenen Hz. Ömer eve giderek durumu Şahme'nin ağzından dinler. İslam şeriatına bağlı olan Hz. Ömer, oğlunun hadd⁸ cezası ile cezalandırılmasına karar verir ve onu Medine meydanında bir çarşıya gerer. Hz. Ömer, çarşıya gerdiği oğlunu hizmetçisine⁹ kırbaçlatır. Medine halkı, Şahme'nin arkadaşları ve annesi Hz. Ömer'e Şahme'yi affetmesi için yalvarır. Ancak Hz. Ömer bu dünyada İslâm hukukunu uygulamazsa öbür dünyada oğlunu göremeyeceğini düşünür ve cezaya devam eder. Şahme, doksanıncı kırbaçta ölür ama Hz. Ömer, cezanın tamamlanması için Şahme'nin cesedine on kırbaç daha vurdurur. Şahme'nin ölümü ile birlikte annesi ve Hz. Ömer perişan olup ağlaşırlar. Bu olayın gerçekleştiği sırada Hz. Ali, rüyasında Hz. Muhammed'i ve Hz. Muhammed'in yanında duran Şahme'yi görür. Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye "Hz. Ömer'den hoşnut olduğunu" söyler. Anlatı, yazma eser içerisinde "Çün uyandı bu düşü didi 'Ali'" dizesi ile eksik bir şekilde biter. Şahme Destanı'nın diğer nüshalarında Hz. Ali, rüyasını Hz. Ömer'e anlatır ve Hz. Muhammed'in dediklerini söyler. Hz. Ömer bu durumdan mutlu olur ve oğlu cennete gittiği için sevinir.

Eser, Arap-İslam kaynaklı bir halk hikâyesidir. Bu türden bazı hikâyeler Arap veya İran edebiyatından çeviri veya adapte yoluyla gelmektedir. Yani hikâyeye kaynak olan konu Arap ve İran edebiyatında da hikâye şeklinde vardır. Bazı konular ise İslam tarihi, ayet, hadis vb. kaynaklardan yola çıkılarak Türk edebiyatında oluşturulmuştur (Korkmaz, 2020, s. 102). Şahme Destanı'nın bir başka nüshasını inceleyen Bünyamin Tan, anlatıda geçen olayın tarihi gerçekliği hakkında şunları söylemektedir:

Konunun tarihsel kökenini irdeleyecek olursak bazı İslam tarihi kitaplarında Hz. Ömer'in oğlunun bir kadınla zina ettiği ve Hz. Ömer'in bunu duyunca kendisine hadd cezası uyguladığı rivayet edilmektedir. Genel görüş bu hadisenin uydurma olduğu yönündedir. Çeşitli kaynaklardan yararlanılarak belirtilen görüşlere

⁷ Metin içerisinde "cühûd" olarak belirtilir.

⁸ İslâm şeriatında belirlenmiş ceza. Metin içerisinde bu ceza yüz kırbaç darbesi olarak belirlenmiştir.

⁹ Metinde "eflah" olarak geçmektedir.

değirmek gerekirse olayın aslı şu şekilde anlatılmaktadır: Hz. Ömer'in Abdurrahman adındaki oğlu Mısır'da iken bir arkadaşıyla şarap içmiş ve ardından hemen pişman olmuştur. Kardeşi Abdullah'a ve Mısır valisi Amr b. As'a gitmiş ve kendisine hadd tatbik ettirerek temizlenmek istediğini belirtmiştir. Kardeşi Abdullah, durumu babası Hz. Ömer'e de anlatmayı uygun görmüştür ve olayı babasına bildirmiştir. Durumdan haberdar olan Hz. Ömer, Vali Amr b. As'a haber göndermiş ve oğlunu kendisine göndermesini istemiştir. Vali de ona oğlu Abdurrahman'a bir ayrıcalık yapmadığını, herkes için cezanın tatbik edildiği bir yer olan evinin avlusunda bu cezayı tatbik ettiğini belirten bir mektup yazsa da Hz. Ömer oğlunun yanına gönderilmesinde ısrar etmiştir. Oğluna hadd tatbik edilirken iltimas geçilmiş olabileceğini düşünerek Hz. Ömer tekrar hadd cezasını tatbik etmiştir ve kimi rivayetlerde bu hadd cezasından ve kimi rivayetlerde de bu hadd cezasının tatbikinden bir ay veya birkaç ay sonra başka bir hastalıktan oğlu Abdurrahman'ın öldüğü rivayet edilmektedir (Tan, 2014, s. 991).

İncelenen bu halk tipi mesnevî metninde genel olarak Hz. Ömer'in adalet bilinci vurgulanmaktadır. Hz. Ömer, Türk toplumu içerisinde adaleti ile tanınan ve benimsenen bir halifedir. Bundan dolayı, Türkler tarafından benimsendiği için halk anlatılarında yeri olan İslâm kahramanlarından biridir. Anlatı içerisinde Hz. Ömer ile adalet ve İslâm şeriatı Türk halkına benimsetilmeye çalışılmıştır. Şeriatın adaletli bir şekilde uygulanması Hz. Ömer'in kendi oğlunun ölümüne neden olması üzerinden aktarılmıştır. Şeriatın uygulanmasının yanı sıra şeriatın verdiği cezaya uyulması da Şahme üzerinden belirtilmeye çalışılmıştır. Şeriatı uygulamanın ve şeriata uymanın sonucu eser içerisinde Hz. Ali'nin gördüğü rüya ile müjdelendir.¹⁰

2.1. Anlatının Müellifi veya Müstensihî Hakkında

Çalışma içerisinde incelenen yazma eserin müellifi veya müstensihî eserde özel olarak belirtilmemiştir. Ancak Hazâ Dâsîtân-ı Ejderhâ metninin 119. beytindeki **“Bunı aydan Kirdecî ‘Ali’dür”** mısrası anlatının Kirdecî Ali'ye ait olduğunu göstermektedir. Hazâ Dâsîtân-ı Şahme şeklinde adlandırdığımız ikinci anlatının da dil, konu, şekil ve tarz bakımından hareketle Kirdecî Ali'ye ait olma ihtimali vardır. Bunun yanı sıra yazma eserin Fransa Millî Kütüphanesi'nde 17. yüzyıla ait olduğu belirtilmektedir. Bu tarihlendirmeyi ve yazma eserde sadece iki anlatının bulunmasını dikkate alırsak, yazma eserdeki Ejderha Destanı'nın Kirdecî Ali'ye ait olduğunu, Şahme Destanı'nın ise Kirdecî Ali'ye ithaf edilebileceğini söyleyebiliriz. Ancak bu eserin Şenol Korkmaz

¹⁰ Halk tipi mesnevîler, 14. ve 15. yüzyıllarda Türk halkına İslam dinini öğretmek ve bunun gerekliliklerini açıklamak için kaleme alınmıştır. 16. yüzyıldan sonra ve 17. yüzyılda kaleme alınan halk tipi mesnevîlerin çoğu 14. ve 15. yüzyıllarda yazılan eserlerin kopyalarıdır. Söz konusu bu dönemde kopya edilen eserler, İslam dinini açıklamak yerine halk arasında, tarikat meclislerinde ve tekkelerde hoş ve dine uygun vakit geçirmek için ortaya konmuştur.

tarafından incelenen Milli Kütüphane nüshasının Aksaraylı İsa'ya ait olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı Şahme Destanı'nın Aksaraylı İsa tarafından yazılan bir eser olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Aksaraylı İsa tarafından ortaya konan bu eserin incelediğimiz nüshada kim tarafından istinsah edildiği belli değildir. Ele alınan bu bilgilerden ve açıklamalardan sonra Şahme Destanı'nın müellifinin Aksaraylı İsa olduğu, incelenen nüshanın müstensihinin ise belli olmadığı söylenebilir.¹¹

2.2. Anlatının Dil Özellikleri Hakkında Birkaç Not

Hazâ Dâsîtân-ı Şahme'nin dili, Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir. Eserin ilk olarak 14. veya 15. yüzyılda yazıldığı ve 17. yüzyılın başlarında da istinsah edildiği söylenebilir. Çalışma içerisinde incelenen eserin öne çıkan bazı dil özellikleri şunlardır:

15. yüzyıl sonrası için kullanımda daha çok arkaik olarak kabul edilebilecek olan +durur, metinde +dUr biçimiyle beraber görülmektedir: *bular-dur* (19), *var durur* (76), *sayrudur* (110), *oğul-ıla-dur* (185), *yoğ-durur* (193).

Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkçeye kıyasla bir takım ses değişimlerini göstermektedir. Metinde tespit edilebilen bu değişimler şunlardır:

/e~i/ değişimi bakımından Eski Anadolu Türkçesi /i/ tarafında olsa da bir kurala bağlanamamaktadır: *didi* (70), *virdi* (77). Bazı kelimelerde Eski Türkçe /e/ olan sesler /i/ olmuştur: *işid* (<eşid (31)), *imdi* (<emdi<emti/amtı (31)), *nice* (<neçe (32)), *nite* (<neteg (60)).

Eski Türkçede /t/ olan seslerin bir kısmı da ötümlüleşip /d/ olmuştur: *degül* (<tegül (140)), *döger* (<töger (148)), *değme* (<tegme (152)), *dahı* (<tağı (156)).

Eski Türkçedeki k/ğ seslerinin bir kısmı EAT döneminde ötümlüleşip g/g olmuştur: *geldi* (<keldi (43)), *gice* (<kiçe (71)).

Eski Türkçe /ğ/ sesi süreklileşerek /h/ sesine dönüşmüştür: *yoğsul* (42), *dahı* (156).

Şu örneklerde Eski Türkçe g/g sesleri düşmüştür: *nite* (<neteg (60)), *şamı* (<şamıg (119)), *ayru* (<ayruğ (130)).

Eski Anadolu Türkçesi döneminin en belirgin özelliği yuvarlaklaşmaların ileri seviyede olmasıdır. Ancak her kelime ve ek bünyesinde bunu göremeyiz.

¹¹ İncelenen yazma eser içerisinde Şahme Destanı'nın müellifi veya müstensihisi hakkında bir ibarenin olmaması, Kirdecî Ali ve Aksaraylı İsa hakkında somut bilgilerin elde edilememesi nedeni ile Şahme Destanı'nın müellifi veya müstensihisi hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşılamamaktadır.

Yuvarlaklaşmaların büyük bir kısmı, bugün dar ünlülü şekillerinin de olduğu ekler üzerinde meydana gelmiştir. Metinde yuvarlak şekli tespit edilen bazı ekler şunlardır:

1. Tekil şahıs iyelik eki +(U)m: *yârenlerüm* (1), *evümde* (76), *dimağum* (116).

2. Tekil şahıs iyelik eki +(U)ñ: *yüzün* (128), *şefâ'atün* (150), *gözümün* (167).

İlgi eki +(n)Uñ: *bâğınun* (19), *gül-zârınun* (20), *Şahme'nün* (189).

İsimden isim yapım eki +IU: *yerlü* (30), *görklü* (128), *tatlu* (160), *Göynüklü* (168).

3. Tekil kişi emir kipi +sUn: *ulaşmasun* (113), *görsün* (122), *olsun* (215).

3. Çokluk kişi emir kipi +sUnlAr: *virşünler* (117).

1. Çokluk kişi emir kipi +(y)AlUm: *işidelüm* (46), *görelüm* (123), *idelüm* (139).

Bazı yuvarlaklıklar ise ses olayları sonucu oluşmuştur: *şarudur* (<*sarığ* (53)), *ayru* (<*ayrığ* (130)).

Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü kullanılan eklerin bazılarına anlatıdan şu örnekler verilebilir:

3. Tekil şahıs iyelik eki +(s)I(n)+: *yolını* (8), *yöresine* (40), *anasına* (142).

Belirtme hâli eki+(y)I: *yolını* (8), *anı* (53), *Şahme'yi* (55).

Fiilden fiil yapım eki +(I)n+: *urnur* (210), *görünür* (211).

Gelecek zaman eki +(y)IsAr: *olısar* (27), *görmeyiser* (183).

2.3. Metnin Latin Harflerine Aktarımı

[HAZĀ DĀSĪTĀN-I ŞAĦME]¹²

(Fā ilātün Fā ilātün Fā ilün)

- 26b / 1. Bir hikāyet işidün yārenlerüm
 26b / 2. Şer' içinde toğrı yol varanlarum
 26b / 3. Şer' ne dimek olur yol gözlemek
 26b / 4. Ya'ni toğrı yol çıkup izin izlemek
 26b / 5. Yol eri çün tođrı yola yönele
 27a / 6. Her kaçan-ise irer ol menzile
 27a / 7. Ābādānlığa irer iz izleyen
 27a / 8. Maķşūda irer yolını gözleyen
 27a / 9. Yolını gözlemeyen kişi azar
 27a / 10. Ançılayın kişiden Tanrı bezer
 27b / 11. Ol erenler kim yolu gözlediler
 27b / 12. Muştafā ardınca iz izlediler
 27b / 13. Ol Ebū Bekr ü 'Ömer 'Osmān 'Alī
 27b / 14. Anlar eyledi mü'āyyen bu yolu
 27b / 15. Dīn evinün dört dīvāridur bular
 28a / 16. Ol Ebū Bekr ü 'Alī 'Osmān 'Ömer
 28a / 17. Kimi māl terk ider kimisi hānumān
 28a / 18. Kimi ođlın terk ider kimisi cān
 28a / 19. Hem bular-dur dīn bağınun gülleri
 28a / 20. Muştafā gül-zārınun bülbülleri
 28b / 21. Dīn yolın āřikār bunlar kıldılar
 28b / 22. Dirligini Ħaķķ'a lāyık kıldılar
 28b / 23. Her ki dirligi Ħaķķ'a lāyık dirile
 28b / 24. ĀĦiretde hūrī-gūlmān dirile
 28b / 25. Dünyā denizdür řerī'at bir gemi
 29a / 26. Ğarķ olmaz aņa giren ādemī
 29a / 27. Ol gemiye girmeyen Ğarķ olısar
 29a / 28. NūĦ kavmi gibi helāk olısar
 29a / 29. Uş saņa ben şer' taķdīr eyledüm
 29a / 30. Bu sözi yerlü yirinde söyledüm
 29b / 31. İşid imdi iş-bu sözden bir Ħaber

¹² Şahme Destanı'nın Paris nüshasında metnin herhangi bir adı veya başlığı bulunmadığı için diğer nüshalarına ve halk tipi mesnevî geleneğine uygun olarak bu şekilde bir adlandırma yapılmıştır. Bunun yanı sıra metin içerisinde mesnevî geleneğine, aruz veznine ve bazı dil bilgisi kurallarına tam anlamıyla uyulmadığından dolayı pek çok aruz ve dil bilgisi hatası bulunmaktadır.

- 29b / 32. Şer' içinde nice dirildi 'Ömer
 29b / 33. Varıdı bir oğlu Şahme-ydi adı
 29b / 34. Hüs-n-ü yavlağ hüb u hüş âvâzıdı
 29b / 35. Muştâfâ ünine benzerdi üni
 30a / 36. Şahâbeler cümle severdi anı
 30a / 37. Ün düzüben Kur'an okudığı dem
 30a / 38. Ve âlü hayrân olurdu hâş u âm
 30a / 39. Âvâzı halk içine düşer-idi
 30a / 40. Hâş u âm yöresine üşer-idi
 30b / 41. Şayru oldı yatdı temâm altı ay
 30b / 42. Müştâk oldı ününe yoğsul bay
 30b / 43. Çün şağaldı mescide geldi yine
 30b / 44. Üşe geldi hâş u âm yöresine
 30b / 45. Didiler; Şahme'ya de-gil yâ 'Ömer
 31a / 46. Okusun Kur'an işidelüm meger
 31a / 47. Çünkü bu Şahme okudı bir 'aş(1)r
 31a / 48. Zâr u zâr ağlaşdılar 'avretle er
 31a / 49. Çün du'â kıldı halâyık dağılur
 31a / 50. Gör ki bu Şahme'ye ne vâkı' olur
 31b / 51. Eve gider-iken uğrar bir cühüd
 31b / 52. Şordı; benzün ne şarudur ol cühüd
 31b / 53. Evde şerbet var anı ger içesin
 31b / 54. İşbu benzün şarulığın açasın
 31b / 55. Ol cühüd Şahme'yı tiz ilette eve
 32a / 56. Süci virdi ya'nî işbudur devâ
 32a / 57. Çünkü bu Şahme içüb gör-kim nider
 32a / 58. Esridi, esrik turub yola gider
 32a / 59. Gider-iken uğradı bir 'avrete
 32a / 60. İşid imdi ol hikâyet gör nite
 32b / 61. Yolda bâğ içinde bir 'avret görür
 32b / 62. Hamr fi'iliyle anâ zinâ kılur
 32b / 63. Çün tokuz ay oldı bir oğlan olur
 32b / 64. Aldı 'avret anı 'Ömer'e gelür
 32b / 65. Aydur; iy dîn leşkerinün halîfesi
 33a / 66. Senün oğlundur bu oğlan atası
 33a / 67. Kağıdı, 'Ömer çün işitdi anı
 33a / 68. Eve geldi buldı evde oğlını
 33a / 69. Gördi oğlını etmek yir 'Ömer
 33a / 70. Didi kim 'Ömer; irâğa düşdi sefer
 33b / 71. Ol gice mescidde Kur'an okudun

- 33b / 72. Ol gün ayıtgıl bana kanda idün
 33b / 73. Aydur; iy baba eve gideridüm
 33b / 74. Şol fulân cühûda yolda uğradum
 33b / 75. Baña aydur işbu benüzün ne saru
 34a / 76. Var durur bu derde evümde dârû
 34a / 77. Beni iletdi evine virdi şarâb
 34a / 78. Bilemedüm içdüm anı oldum harâb
 34a / 79. Çık dum ol cühûd evinden iy ata
 34a / 80. Bağ içinde uğradum bir 'avrete
 34b / 81. Süci fi'l-ile aña kıldum zinâ
 34b / 82. Tevbe kıldum işüm tizcek yine
 34b / 83. 'Ömer aydur; saña had urmak gerek
 34b / 84. Hem bu işi halka tıyurmak gerek
 34b / 85. Şahme aydur; iy baba öldür bu dem
 35a / 86. Halka tıyurma ki ben utanuram
 35a / 87. Didi ki; utanmayup kılan zinâ
 35a / 88. Had urılacak utanmaya yine
 35a / 89. 'Ömer aydur; Tanrı haddını uram
 35a / 90. Muştafa şer'in yirine götürem
 35b / 91. Kağıdı 'Ömer kana döndi gözi
 35b / 92. Dutdı bu Şahme'ye yapışdı özi
 35b / 93. İledür Şahme'yi meydân içine
 35b / 94. Kim cezâsın vire lâyıķ suçına
 35b / 95. Çarmıha gerdi oğlını 'Ömer
 36a / 96. Kim Medine şehrine düşdi haber
 36a / 97. Ulu kiçi bay yohsul uşdılar
 36a / 98. Gördiler bu Şahme'yı ağlaşdılar
 36a / 99. Eflaha aydur 'Ömer; turre getür
 36a / 100. Hiç terahhüm itme Tanrı haddını ur
 36b / 101. Şoydı Eflah anda Şahme tonını
 36b / 102. Yardı bir darb-ile hem bağrını
 36b / 103. Açdı bu Şahme'nün bağı delim
 36b / 104. Didi; bismillâhi er-raħman er-raħîm
 36b / 105. Çün tokundı aña üç turre temâm
 37a / 106. Kıldı şükr elhamdülâhi vesselâm
 37a / 107. Turre yediye irtecek zâr ider
 37a / 108. Ol tıranlar yüregini nâr ider
 37a / 109. Yalvarup ağlaşdılar ki; yâ 'Ömer
 37a / 110. Şayrudur bu Şahme tab ur yiter
 37b / 111. 'Ömer aydur; Hâķ bu Şahme hâlini

- 37b / 112. Şormaya sizden anuñ aḥvâlini
 37b / 113. Dek tırurñ kimse ulaşmasun bize
 37b / 114. 'Ömer anda girmedi ayruñ söze
 37b / 115. Turre çünkim kırka-dağın yürüdi
 38a / 116. Aydur; iy baba dimağum kırıldı
 38a / 117. Baña bir içim şu virsünler buyur
 38a / 118. Kim bile ölem beni şuya tıoyur
 38a / 119. 'Ömer aydur; tamu ehli şuşaya
 38a / 120. Şu dileye illâ kimse virmeye
 38b / 121. Döndi aydur; bu anam miskîn qarı
 38b / 122. Di-ki gelsin ḥâlimi görsün bâri
 38b / 123. Birbirümüzi görelüm ölmedin
 38b / 124. Ol baña ben aña ḥasret qalmadın
 38b / 125. 'Ömer aydur; turre irsün altmışa
 39a / 126. Tanrı emrin tüt becidd ol bu işe
 39a / 127. Aydur; iy baba n'icün döndi yüzün
 39a / 128. Yüzüme ur bâri şol görklü yüzün
 39a / 129. 'Ömer aydur; şimdi saña kavuşam
 39a / 130. Âhîretde qorqaram ayru düşem
 39b / 131. 'Ömer aydur Eflaḥ'a ur yetmişe
 39b / 132. Tanrı emrin tüt batma teşvişe
 39b / 133. Çağırur bu Şahme iy yârenlerüm
 39b / 134. Ḥelâl eyleñ baña 'azîz cânlarum
 39b / 135. Atamuñ döndi yüzi virmez mecâl
 40a / 136. Yandı bağrum meger irişdi ecel
 40a / 137. Şahme aydur; yârenler bağışlanuz
 40a / 138. Ben suç eyledüm siz eylik işlenüz
 40a / 139. Anlar aydur; cânı qurbân idelüm
 40a / 140. İlle atan râzı degül n'idelüm
 40b / 141. Çünki bu turre irişdi seksene
 40b / 142. Ḥaber oldı bî-çâre anasına
 40b / 143. Baş açuñ yalın ayağ geldi ana
 40b / 144. Gördi bu Şahme'yi bulaşmış kana
 40b / 145. Yalvarup 'Ömer ayağına düşer
 41a / 146. Er ü 'avret cümle üstine üşer
 41a / 147. Yalvarup ağlayup aydur; yâ 'Ömer
 41a / 148. Kimsene oğlını böyle-mi döger
 41a / 149. Kendü yârüne kıyar böyle cânuñ
 41a / 150. Yâ 'Ömer qanı senün şefâ'atün
 41b / 151. Yâ 'Ömer bu Şahme'ye âzâd buyur

- 41b / 152. Degme kāmçıya baña on turre ur
 41b / 153. ‘Ömer aydur; şabr kıl n’eyleyelüm
 41b / 154. Tanrı emrini temām eyleyelüm
 41b / 155. ‘Avret aydur; şabr baña yād degül
 42a / 156. Daħı cigerdür bize āgyār degül
 42a / 157. ‘Ömer aydur Eflaħ’a; ur toqsanı
 42a / 158. Temām itmeyince kırsañ vāmını
 42a / 159. Anda temām itdiler çün toqsanı
 42a / 160. Virdi bu Şaħme Haħķ’a tatlu cānı
 42b / 161. ‘Ömer aydur Eflaħ’e; on daħı ur
 42b / 162. Ne vār öldiyse temām sen ħaddı ur
 42b / 163. Çünki yüz turre temām oldı, ‘Ömer
 42b / 164. Geldi elin şaşadı oğlunı öper
 42b / 165. Toprağa düşdi ‘Ömer yuvalanur
 43a / 166. Yüzüne urubanı zārı kıılır
 43a / 167. Aydur; iy iki gözümün çırası
 43a / 168. İy benüm göynüklü bağrum yarası
 43a / 169. İy benüm gönülüm yemişi ayalum
 43a / 170. Tanrı ħükmi böyledür n’eyleyelüm
 43b / 171. Tanrı ħükminden şehīd olan oğul
 43b / 172. Muştafā şer‘i-içün ölen oğul
 43b / 173. Zārılıklar eyledi ‘Ömer kıatı
 43b / 174. Şöyle kim kıalmadı aşlā tākātı
 43b / 175. Ana çünki şabr itdüyini ihtiyār
 44a / 176. Sen gör imdi bu ħāli iy Kırdigār
 44a / 177. Anası yüzün gözün kıan eyledi
 44a / 178. Kıoçdı oğlancuğın efgān eyledi
 44a / 179. Gitdi ‘aklı yitdi yire düşüben
 44a / 180. Ağlaşur ħalk yöresine üşüben
 44b / 181. Aydur; oğul ayrıķ itse bu işi
 44b / 182. Atañ aña kıılaydı bıñ teşvişi
 44b / 183. Gözlerüm görmeyiser ayrıķ yüzün
 44b / 184. Yā daħı kıanda bulısaram özün
 44b / 185. Ananun oğul-ıla-dur dirliği
 45a / 186. Ya oğulsuz ana neyler dirligi
 45a / 187. Nite-kim ‘Ömer’i ölürse dünyāda
 45a / 188. Āħ u feryād olur işi ötede
 45a / 189. Şaħme’nün atası çünkim ağladı

- 45a / 190. Zârî¹³ kılub cân ciger dağladı
 45b / 191. Bu cihânda şabr idenler zağmete
 45b / 192. Ol cihânda irişürler rahmete
 45b / 193. Bu cihânda yok-durur aşla sebât
 45b / 194. İçirür zehrin saña şanma nebât
 45b / 195. Bir figân düşdi Medîne şehrine
 46a / 196. İrdi o hâlâyıkun hişârına
 46a / 197. Çünkü Şahme'yi kefene şardılar
 46a / 198. Sinleden yaña anı gönderdiler
 46a / 199. Hem nemâzın kıldılar anda temâm
 46a / 200. Hatm-i Qur'an eylediler vesselâm
 46b / 201. Bu vefâsuz dünyenün budur işi
 46b / 203. Hiç murâdın almaz bundan kişi
 46b / 204. Mağrûr olma dünyânun varlığına
 46b / 205. İnanursın sonra gaddârlığına
 46b / 206. Evliyâ vü enbiyâ çekdi cefâ
 47a / 207. Sen bu dünyâdan ne umarsın vefâ
 47a / 208. Uykuuya vardı 'Alî düşde görür
 47a / 209. Kim bu Şahme Muştâfâ ile turur
 47a / 210. Başına bir tâç nûrdan urınur
 47a / 211. Şû'lesi ay bile günce görünür
 47b / 212. Muştâfâ bir kez çağırdı; yâ 'Alî
 47b / 213. Hoşnûd eyledi beni 'Ömer hâlî
 47b / 214. Şöyle hoşnûdum ki ben aña temâm
 47b / 215. Yiri olsun cennette vesselâm
 47b / 216. Çün uyandı bu düşi didi 'Alî

¹³ “Zârî” kelimesinden önce ilk başta “cân” kelimesi yazılmış olup daha sonra bu kelimenin üstü çizilmiştir.

Sonuç

Türklerin İslâm dinini kabulüyle birlikte Anadolu sahasında dinî içerikli pek çok tür ve şekilde edebiyat ürünü ortaya konmuştur. Sözlü ve yazılı kültür bağlamında oluşan bu ürünler, Türk-İslâm düşünce ve yaşam biçimine ait özellikleri ve yapıları bünyelerinde barındırmaktadır. Halk edebiyatı disiplini içerisinde manzum dinî destanlar olarak ele alınan halk tipi mesnevîler de Anadolu sahası içerisinde oluşan İslâm dini merkezli halk anlatılarındanır. Yapılan çalışma içerisinde de bahsedilen bu halk tipi mesnevî geleneği içerisinde ortaya çıkmış olan Şahme Destanı'nın Fransa Milli Kütüphanesi'nde bulunan nüshası incelenmiştir. İncelenen nüshada yer alan halk tipi mesnevî metninin bir adı veya başlığı bulunmadığı için çalışma içerisinde "Hazâ Dâsitân-ı Şahme" olarak adlandırılmıştır. Söz konusu bu nüsha ve anlatı daha önceden bilinmesine rağmen bilimsel bir şekilde ilk kez bu çalışmada incelenmiştir.

Şahme Destanı gibi halk tipi mesnevîler, hem halk edebiyatı hem de Türk dili açısından pek dikkate alınmayan eserlerdir. Söz konusu bu tür eserlerin sınıflandırılmasında bile pek çok eksiklik bulunmaktadır. Çoğu halk tipi mesnevî sadece tekke-tasavvuf edebiyatı alanına dâhil edilir. Bazıları da "dastan", "dasitan" veya "destan" başlığı taşımalarından dolayı destan sınıfına sokulmaktadır. Ancak Şahme Destanı gibi halk tipi mesnevîler asıl olarak "halk hikayesi" türü başlığı altında incelenip "halk tipi mesnevî" biçiminde alt bir sınıfa dahil edilmelidirler. Bu melez formdaki eserlerin dikkatli bir şekilde incelenmesi Türk dili, edebiyatı ve kültürü için önemli özellikler ihtiva etmektedir.

Kaynakça

- Akbulut, İ. (2003). İslam hukukunda suçlar ve cezalar. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 52 (1), 167-181.
- Argunşah, M. (2002). Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aslan, N. (2006). Manzum dinî hikâyeler ve Kirdecî Ali'ye ait olduğu söylenen iki hikâye metni (Güvercin ve Geyik destanları). Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (20), 189-207.
- Çelebioğlu, Â. (1999). Sultan II. Murat devri mesnevîleri. Kitabevi Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2013). Halk edebiyatına giriş II. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2795.
- Destan-ı Ejderha, Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Turc 396.
- Güzel, A., & Tatçı, M. (1990). Hz. Ali ile ilgili manzum hikâye: Destan-ı Ejderha ve Hazret-i Ali'ye atfedilen bir eser: Emsal-i Hazret-i Ali. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, (6) 67-89.
- Kocatürk, V. (1964). Türk edebiyatı tarihi. Edebiyat Yayınevi.
- Korkmaz, Ş. (2020). Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bir hikâye: Aksaraylı İsa: Hikâyet-i Şuhmâ [06 Mil Yz A 6823/2]. Journal of Old Turkic Studies, (4), 98-151.
- Kozan, A., & Bilgili, R. (2013). Hz. Ali'nin menkıbevi hayatına dair bir destan: Dâstân-ı Ejderhâ ve İslâmî dönem Anadolu Türk kültürüne yansımaları'. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8 (5), 465-490.
- Mercan, İ. H. (2003). Türk tarihinin kaynaklarından olan bazı menakıbnâme ve gazavatnâmeler hakkında. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10), 107-130.
- Sarıca, B. (2020). Dâsîtân-ı Ejderhâ'nın Paris nüshası üzerine. Aydın, M., & İnan, S. (Ed.), Dr. Kemal Daşçıoğlu'na vefa kitabı. Pegem Akademi.
- Tan, B. (2014). Hazret-i Ömer'in adaleti: Dâsîtân-ı Şehmân. Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9 (6), 989-1004.
- Uyaniker, N. (2019). Hikâyet başlıklı yazma eserde geçen dört halife menkıbelerinin incelenmesi. Diyalog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi, (20), 25-41.